

A valóság visszatér

Reality Returns

Csaba László

az MTA rendes tagja, professor emeritus, Közép-európai Egyetem, Bécs, Ausztria
Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest
Csabal@ceu.edu

Összefoglalás

A cikk a 2024. évi közgazdasági Nobel-díjasok hatalmas és releváns munkáját ismerteti igen röviden. Kiemeli, hogy abban az empirikusan ellenőrizhető megállapítások és a gazdaságpolitikai gyakorlatban közvetlenül alkalmazható felismerések dominálnak. Ez fordulatot jelent a korábbi évek gyakorlatával szemben, amikor az elvont formalizálás és a modellek esztétikája uralkodott az alkalmazás szempontjával szemben.

Abstract

The article provides a short overview of the momentous work of the three Nobel winners in Economics in 2024. It highlights the relevance of empirically testable propositions and policy-relevant insight against the previously pre-eminent abstract theorizing.

Kulcsszavak: intézményi közelítés, történelmi módszer, narratívák, gazdaságpolitikai alkalmazások

Keywords: institutionalism, historical approach, narratives, policy relevance

Izgalmas feladat a 2024. évi közgazdasági Nobel-díjak bemutatása. Egyfelől ez a díj egyike azoknak az elismeréseknek, amelyeket nem a híres svéd kémikus alapított, hanem a Svéd Nemzeti Bank (elnevezése hivatalosan: a Svéd Nemzeti Bank Alfred Nobel Közgazdaság-tudományi Emlékdíja). Másfelől már az első kiosztása, 1969 óta éles viták keretében áll. Ez annak ellenére így van, hogy a kitüntetést a Nobel Alapítvány támogatta, és nem a banki apparátus dönt felőle, hanem a Svéd Királyi Akadémia. Ennek ellenére – talán a közgazdaságtan társadalomtudományi jellege okán – az elismerések nem kisebb vitákkal járnak időről időre, mint az irodalmi vagy éppen a Nobel-békedíjé. Utóbbi ugyan a svéd feltaláló vagyoni hagyatékából, ámde a norvég parlament tagjaiból álló testület ítéli oda.

A közgazdasági Nobel-díj kezdetben a szakma olyan, vitán felül álló szaktekintélyeit ismerte el, mint a holland Jan Tinbergen, az amerikai Paul Samuelson vagy a svéd Gunnar Myrdal. A későbbiek során azonban gyakorta fordult elő az egyik első kitüntetett (1972), az amerikai Kenneth Arrow formalizálta klasszikus döntéselméleti (Condorcet-) paradoxon (1963), amikor két erős jelölt között egy harmadik

gyenge fut be. Később meglehetősen általánossá vált a megosztott díjak gyakorlata,¹ némelykor akár olyan aprólékos szabályozással is, hogy három kitüntetett közül egy a felét kapja, és a másik kettőnek kellett a másik felén osztoznia. Ugyanakkor a szakma sokféle megosztottságát megjelenítve egyre gyakrabban fordult elő, hogy egyes részterületek, alkalmazások, módszertani újítások vagy éppen határterületek művelőit ismerték el. E személyek nyilván érdemdús életművet alkottak, mégis időnként a szakmán belül is felvetődött, hogy kik is az illetők, és hogy mit is találtak annyira időtállóknak és izgalmasnak a munkásságukban.

A 2024. évi kitüntetettek esetében nincs ilyen nehézség, hiszen a szakma leginkább ismert képviselőiről van szó. A döntés – mint mindig – egyfajta iránymutatást jelent a tekintetben, hogy a különféle iskolák és közelítések közül mi számít mérvadónak. Ez természetesen nem azonos a mindenkori főárammal, amely értelemszerűen a megszokott, bevett, elfogadott és ezért divatos megközelítések összességét tartalmazza, mint a reneszánsz, a barokk vagy a szecesszió az építészettől a zeneművészetig. Elvileg a legnagyobb tudományos elismerés célja és értelme éppen az, hogy a korábban már befutott, kanonizált ismereteken és megközelítéseken túlmutató újdonságokra hívja föl a figyelmet. Épp ezért érdekes a kik és a hogyan kérdése a miért mellett.

2024-ben a török Daron Acemoglu, az angol Simon Johnson és a született amerikai James A. Robinson kapta az elismerést, az első kettő a bostoni MIT (Massachusetts Institute of Technology), a harmadik a Chicagói Egyetem professzora. Acemoglu azért is az „első szerző”, mert a többiek eredendően vele közös munkáikkal érdemelték ki a világhírt, amennyiben munkáikat számos nyelvre lefordították, és a világ vezető folyóirataiban közölték. Fontos üzenet az, hogy kutatásuk általában kétszerzős monográfiákban jelenik meg. A közgazdasági divatoktól eltérően nemcsak sokszerzős cikkeket írnak, hanem könyveket is, amelyek nem pusztán cikkgyűjtemények.

Hasonlóképpen tanulságos, hogy a díjazottak a tudomány eltérő ágaiban alkotnak, mégis fontosnak tartották az együttműködést. Míg Acemoglu elsősorban a formális megközelítésekben és az ezekhez kötődő növekedéseméletben alkotott, Johnson a vezetéstudomány és a gyakorlati pénzügyek terén működött, nem utolsósorban az IMF (International Monetary Fund) vezető közgazdászaként, végül Robinson a globális konfliktuskutatás és a demokráciaelmélet, vagyis a nemzetközi tanulmányok diszciplínáját műveli. Ez utóbbi sem új szempont, hiszen például a 2002-ben díjazott Daniel Kahneman egyértelműen a pszichológia művelője volt, akinek gondolkodása azonban teljesen új pályára vitte a közgazdasági elemzést. A mostani elismerés tehát azt az üzenetet hordozza, hogy az elméleti közgazdaságtan akkor jár jó úton, ha nyitott marad a társtudományokkal történő együttműködésre. Ez az 1985 és 2015 közötti időszakban a válságok ellenére sem volt kézenfekvő.

¹ A közgazdaságtan Nobel-díjasairól magyar nyelven időtálló a Bekker Zsuzsa (2005) szerkesztette kötet. Az aktuális díjazottak személyét és munkásságát a Nobel Alapítvány honlapján angolul folyamatosan el lehet érni, ahol az életrajz, a népszerű és a tudományos méltatás található meg.

Mit találtak fel a kitüntetettek, mire jutottak számba se vehetően kiterjedt publikációikban? Mindenekelőtt arra, hogy a gazdaság fejlődésében vagy lemaradásában meghatározó szerepet játszanak az emberek közötti ismételt játékok szabályai, vagyis az intézmények. Miközben ez – az institucionalista közelítés – a társadalomtudomány számos ágában, így a szociológiában, a történettudományban, a politikatudományban és a nemzetközi kapcsolatok elméletében axiomatikus, a közgazdaság-tudományban a legutóbbi időkhöz peremre szorult (Csaba 2021). Acemoglu, Johnson és Robinson erendően hosszú távú, idősoros és eseménytörténeti, összehasonlító közelítéssel mutatják be, *miként számítanak az intézmények* – méghozzá meghatározó és nem kiegészítő jelleggel. Acemoglu és Robinson (2018) magyarul is megjelent monográfiája számos példával szemlélteti azt, hogy a *befogadó intézmények* miképp jellemzik a sikeresen felzárkózó társadalmakat. Simon Johnson (2011) James Kwakkal kíméletlen alaposággal mutatja azt be, hogy a Wall Street érdekviszonyai okozták – nemcsak elszenvedték – a pénzügyi világválságot. Jonathan Gruberrel közös könyvében (Johnson–Gruber 2019) pedig azt fejt ki, hogy az Egyesült Államok gyengülő innovációs teljesítményét miként lehet és szükséges a dereguláción túlmutató intézményépítéssel és a K+F felkarolásával előmozdítani. Acemoglu társszerzőkkel jegyzett elemző cikkében (2019)² kemény ökonometriával bizonyítja a címében is kiemelt lényegét: a demokrácia és a növekedés közt bizony oksági kapcsolat áll fenn, és ezek közül a demokrácia a független változó (nem fordítva, mint a kínai példát félreértve némelyek állítják).³

Egy rövid figyelemfelhívóban nem tudjuk kifejteni azt a fontos mozzanatot, hogy a három elismert szerző nagyon is jutott valamire, ami a többi tudományok művelői számára is értékes és izgalmas. Bízunk benne, hogy már eddig sem elhanyagolható hatásuk mind a tudomány, mind a gyakorlat fejlődése szempontjából még tovább erősödik. A valóság kérdéseire való visszatérés – a spekulációval és a fizika majmolásával szemben – csak hasznára válhat az elméletnek és az alkalmazásnak egyaránt.

Irodalomjegyzék

- Acemoglu, Daron – Robinson, James A. (2018). *Miért buknak el a nemzetek?* Ford. Garamvölgyi Andrea. Budapest: HVG Kiadó.
- Acemoglu, Daron – Naidu, Suresh – Restrepo, Pascual et al. (2019). „Democracy Does Cause Growth”. *Journal of Political Economy*, 127/1, 1–54.
<https://economics.mit.edu/sites/default/files/publications/Democracy%20Does%20Cause%20Growth.pdf>
- Arrow, Kenneth J. (1963). *Social Choice and Individual Values*. New York: John Wiley and Sons.

² Idézettsége e cikk lezárásakor némely Nobel-díjas teljes életművét meghaladóan 2300.

³ A szakma állapotát jellemzi, hogy létezik olyan értékelés is – szándékosan nem idézzük –, amely szerint a demográfiai elem mellőzése esetén az amerikai teljesítményt a pusztá véletlen magyarázza. Nyilván erre gondolt Friedrich August von Hayek, aki 1974-ben a Nobel-émlékdíj átvételkor az efféle játszadozást a „tudás látszataként” jellemezte (Hayek 1975).

- Bekker Zsuzsa, szerk. (2005). *Közgazdasági Nobel-díjasok 1969–2004*. Budapest: CompLex Jogi és Üzleti Kiadó.
- Csaba László (2021). „Az intézményi gazdaságtan megújulása”. *Közgazdasági Szemle*, 68/1, 14–31. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2021.1.14>
- Gruber, Jonathan – Johnson, Simon (2019). *Jump-Starting America: How Breakthrough Science Can Revive Economic Growth and the American Dream*. New York: Public Affairs.
- Hayek, Friedrich August von (1975). „The Pretence of Knowledge”. *Swedish Journal of Economics*, 77/4, 433–442. <https://doi.org/10.2307/3439337>
- Johnson, Simon – Kwak, James (2011). *13 Bankers: The Wall Street Takeover and the Next Financial Meltdown*. New York: Pantheon Books.